

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет № 2

Кафедра українознавства

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни *«Українська мова професійного спрямування»*
обов'язкових компонент освітньої програми першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти

за темою – Терміни та їх місце в професійному мовленні правоохоронця
(2 години)

Галузь знань

12 – Інформаційні технології

Спеціальність

125 – Кібербезпека

Спеціалізація

Поліцейська діяльність у
кіберсфері

Харків 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 27.11.2023 № 10

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 2
Протокол від 15.11.2023 № 11

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 24.11.2023 № 10

Розглянуто на засіданні кафедри українознавства факультету №2
(*протокол від 14.11.2023 № 12*)

Розробник:

Доцент кафедри українознавства факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидатка педагогічних наук, доцентка – **Голопич І. М.**

Рецензенти:

1. Доцент кафедри українознавства факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидатка філологічних наук, доцентка – **Перцева В. А.**

2. Професорка кафедри філології Національної академії Національної гвардії України, доцент, кандидат філологічних наук **Ткач П. Б.**

ТЕРМІНИ ТА ЇХ МІСЦЕ В ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ ПРАВООХОРОНЦЯ

План

1. Термін та його ознаки. Способи творення термінів
2. Особливості юридичної термінології
3. Класифікація юридичних термінів
4. Способи творення юридичних термінів

ЛІТЕРАТУРА

1. [Голопич І.М. Генеза правничих термінів сучасної української терміносистеми. *Сучасні проблеми соціально-гуманітарних наук*. Харків : ХНУВС, 2017. С.18-20.](#)
2. [Голопич І.М. Граматичні труднощі перекладу юридичних текстів. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. VIII Міжнар. наук. практ. конф. \(м. Харків, 6 груд. 2019 р.\) МВС України, ХНУВС; Консультат. місія Європейського Союзу. Харків : ХНУВС, 2019. С. 219-222.](#)
3. [Єльнікова Н.І. Лексико-семантичні особливості юридичної термінології *Сучасні проблеми соціально гуманітарних наук*, \(Харків, 2 червня 2017 р.\) / МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків : ХНУВС, 2017. С. 24-27.](#)
4. [Єльнікова Н.І. Структурний аналіз юридичних термінів у сучасній українській літературній мові. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. \(м. Харків, 18 листоп. 2016 р.\) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2016. С. 79-82.](#)
5. [Навчально-методичні матеріали до семінарських занять із української мови професійного спрямування \(Термінологія. Науковий стиль\) / Н. І. Єльнікова, І. М. Голопич, Д. В. Полтавська. Харків : ХНУВС, 2018. 45 с.](#)
6. [Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням. Підручник. 4-те видання. Київ : Алерта, 2014. 696 с.](#)

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

1.

Професія юриста багатогранна й охоплює такі важливі сфери, як законодавство і законотворення, державне управління, юстиція, нотаріат, правничі науки, правова інформація. Мова правоохоронця – це складна, багаторівнева підсистема літературної мови зі своїми функціонально-стильовими різновидами та жанрами, з багатим запасом специфічних мовних засобів.

Основою для формування професійного мовлення майбутніх правоохоронців є фахова лексика, зокрема **юридична термінологія**, оволодіння якою поглиблює не лише знання з мови, а й якість підготовки фахівців.

В офіційно-ділових текстах використовуються **слова двох типів** – загальноновживані та терміни.

За своєю суттю вони різні: терміни в усіх мовах означають те саме поняття, а загальноновживані слова в кожній мові мають свій набір значень.

Термін (від латин. *terminus* – *межа, кінець*) — це слово чи словосполучення, які вживаються у вузькій сфері мовлення на означення спеціальних понять і предметів.

Терміни – це така група слів, яка потребує до себе спеціальної уваги, постійного звернення з словниками, поновлення в пам'яті їх значення.

З огляду на **сферу використання**, терміни поділяють на 3 групи:

1. Загальнонаукові терміни, тобто терміни, які вживаються практично в усіх галузевих термінологіях, наприклад: система, тенденція, закон, концепція, теорія, аналіз, синтез і под. До цієї категорії відносять і загально технічну термінологію (*машина, пристрій, агрегат*).

2. Міжгалузеві терміни – це терміни, які використовуються в кількох споріднених або й віддалених галузях. Так, економічна наука має термінологію, спільну з іншими соціальними, природничими науками (*амортизація, екологічні витрати, технополіс, приватна власність*).

3. Вузькоспеціальні терміни – це терміни, характерні лише для певної галузі (*ресори, стіжок, арешт, лізинг, банківська гарантія, зрошувальна вода, трафік, десерт*).

Характеризуючи термін, виділяють такі його ознаки:

➤ **Системність та чітка сфера застосування.** Кожний термін входить до певної галузевої термінології, де **логічно співіснує** з іншими родовими термінами даної галузі та має певне значення, а за межами своєї терміносистеми він може мати зовсім інше значення.

➤ **Точність.** Термін безпосередньо співвідноситься з поняттям, яке його позначає. Термін повинен вживатися лише в одній зафіксованій у словнику формі.

➤ **Наявність дефініції.** Термін – це ім'я поняття. Кожний термін має дефініцію (*розгорнуте, логічне визначення, яке називає суттєві ознаки предмета або зазначеного поняття*).

➤ **Смислова однозначність.** Кожний термін — це слово, але не кожне слово — термін. Дійсно, те чи інше слово може виступати залежно від контексту і як термін, і як звичайне слово. Термін завжди однозначний, його значення не повинне залежати від контексту. Без смислової однозначності термін не може виконувати функцію позначення спеціального **поняття**.

➤ **Відсутність синонімів** (розвинена синонімія ускладнює наукове спілкування: *профіцит – прибуток – зиск – вигода*);

➤ **Унормованість;**

➤ **Зафіксованість в державних стандартах і спеціальних словниках;**

➤ **Стислість** (дуже зручно користуватися короткими термінами, але не завжди вдається утворити короткий термін, який би був ще й точним). Наприклад: *матеріальний збиток, карний розшук, виклик до органів попереднього розслідування*.

➤ **Стилістична нейтральність** (відсутність емоційно-експресивного забарвлення). Для терміна головне — логічна спрямованість, а не естетичні прикраси та суб'єктивні інтонації. Ця ознака також має певне значення для права, яке характеризується діловим стилем викладу.

Термін відрізняється від слова:

1) термін виражає спеціальне професійне, наукове, технічне поняття, а слово – загальне чи побутове поняття;

2) термін базується на чіткому визначенні поняття, (дефініції), слово – ні;

3) термін завжди є елементом терміносистеми, слово – ні;

4) у сфері термінології термін є стилістично нейтральним.

Наукові терміни української мови утворюються **такими основними способами**:

1. Вторинна лексична номінація – використання відомого в мові слова для називання наукового поняття. Це найдавніший спосіб термінотворення.

Розрізняють два види вторинної номінації – метафору і метонімію:

– **метафора** – це особливий вид узагальнення, який включає розвиток переносних значень, основаних на подібності предметів і формування абстрактних понять (*ручка, провідник, стрічка, рамка, сітка*);

– **метонімія** – це метонімічний перенос значення, при якому назви одного предмета переносяться на інший, який перебуває з ним у відношенні асоціації за суміжністю (*водяний знак, споживчий кошик, ринок праці*).

2. Словотвірний - утворення термінів за допомогою префіксів (префіксальний спосіб): *надвиробництво, перезволоженість*; суфіксів (суфіксальний спосіб): *підгортальник, оборотність*; суфіксів і префіксів (суфіксально-префіксальний спосіб): *перезволожений, супероборотність*; складання слів і основ: *вакуум-помпа, матеріаломісткість, сумішоутворювач*; аббревіації: *СЕП* (система електронних платежів), *МК* (магістральний канал), *ОДС, ОРД*.

3. Синтаксичний – використання словосполучень для називання наукових понять: *зустрічний позов, державне замовлення, органи влади, кримінальне право*. Синтаксичний спосіб

– найпродуктивніший спосіб творення (терміни-словосполучення становлять понад 70% сучасних термінів).

4. Запозичення — називання наукового поняття іншомовним словом: *ліквідат* (боржник, з якого стягують борг у зв'язку з ліквідацією його бізнесу), *продлонгація* (продовження строку дії договору), картридж, роумінг, кримінал, комп'ютер.

Запозичення може бути:

➤ **повним** коли відбувається пристосування до фонетичних і морфологічних особливостей мови-реципієнта (мови, що одержує, приймає): (*irigasion* (фр.) – *іригація*, *liquidate* (лат.) – *ліквідат*;

➤ **частковим**, у разі якого відбувається калькування, тобто буквальний переклад елементів слова з мови-продуцента (мови, що виробляє) мовою-реципієнтом (мовою, що отримує): *hydrogenium* – *укр. водень* (часткове калькування).

У європейському культурно-історичному ареалі існували об'єктивно-суб'єктивні причини численних запозичень з класичних мов – грецької та латинської; у наш час – із сучасних європейських мов.

Причини запозичання термінів:

➤ запозичення терміна разом з новим поняттям (*бонус* «додаткова винагорода», «додаткова цінова знижка», «комісійна винагорода»);

➤ паралельне використання власного і запозиченого терміна (*іригація* - зрошення; *процент* – відсоток; *суфозія* – вимивання; *імпорт* – ввіз);

➤ відсутність досконалого власного терміна, який би відповідав вимогам до терміна (*ліквідат* - юридична особа-боржник, до якої висунуто фінансові вимоги у зв'язку з її ліквідацією).

Неоднозначним є ставлення до запозичених термінів.

Так звані «*пуристи*» заперечують потребу запозичати терміни з інших мов, натомість пропонуючи творити терміни з ресурсів української мови, інші науковці – «*конкордисти*» – розглядають запозичення як об'єктивну реальність мовного життя, оскільки на певних етапах свого розвитку кожна мова зазнає помітного впливу з боку іншої мови, але вважають, що кількість іншомовних запозичень у термінології не повинна перевищувати 25%, оскільки це призводить до втрати літературною мовою національних мовних особливостей.

Проте за будь-яких умов слід уникати вживання запозичених слів за наявності власних термінів: *дегідратація* – *зневоднення*, *рамбурсація* – *повернення боргу*.

2.

Питання термінології існує в будь-якій спеціальній галузі знання. В юриспруденції проблема термінології досить актуальна. Без термінів неможливо досягти максимальної точності викладу законодавчої думки. Вони роблять законодавство більш компактним, дають змогу уникнути описів та визначень.

Міра розробки правничої термінології свідчить про рівень юридичної культури в державі, про ставлення до законності загалом. В сучасних умовах, коли в юриспруденції все більше застосовуються автоматизовані системи обліку й пошуку правової інформації, використання точних, однозначних термінів підвищує ефективність законодавства і значною мірою зменшує втрату інформації.

Юридична термінологія – це сукупність термінів, яка виражає систему правових понять і призначена забезпечувати потреби спілкування у сфері юридичної науки і практики.

Юридична термінологія розвивається з розвитком держави. Найдавніші зразки юридичної термінології містять договори Київської Русі з Візантією, «Руська Правда».

Сучасна юридична термінологія є розгалуженою і динамічною системою найменувань, понять, категорій.

Юридична термінологія складається з

- ядра (основний термінологічно-правовий фонд), що міститься в найважливіших законодавчих актах. Саме вони визначають термінологічні еталони, на них орієнтуються

правотворчі органи, які видають підзаконні акти. Конституція — джерело основних юридичних термінів.

- периферії (суміжні з правом науки), в яких постійно відбуваються певні лексико-семантичні зміни.

Лексичний склад і межі юридичної термінології рухливі, відкриті, перебувають у постійному розвитку та взаємодії з іншими терміносистемами, загальнонавчальною і ненормованою правничою лексикою.

Юридичний термін - це слово чи словосполучення, що вживається у законодавстві, є узагальненим найменуванням юридичного поняття; це словесні визначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається та закріплюється зміст нормативно-правових приписів держави.

Юридичні терміни є ніби представниками юридичної науки й практики, оскільки утворюються з урахуванням їх досягнень. За допомогою юридичних термінів відбувається передача правової інформації, диференціація юридичних понять і категорій.

Основні вимоги, що висуваються до юридичного терміна:

1. загальнопоширеність Найрізноманітніші суспільні відносини є предметом правового регулювання. Практично немає такої сфери життя, якої прямо чи опосередковано не торкалося б право. Тому в нормативних актах використовуються словниковий склад найрізноманітніших галузей знань.

2. стабільність — усталеність термінології, а не зміна її з прийняттям кожного закону.

3. внутрішня погодженість та взаємозалежність полягає в тому, що з одного терміна (*кущове слово*) утворюються сталі словосполучення, що відбивають близькі поняття. Наприклад, за допомогою терміна «право» утворюються словосполучення: *правосуддя, правоохоронець, правомірний, правовідносини, правопорушник, правозахисник, правотворець*, від терміна «закон» — *законодавець, законність, законознавець, законодавство, закономірний*.

4. інтернаціональність

5. милозвучність і стилістична правильність Термін майже завжди втрачає милозвучність, коли утворюється за допомогою частки «не» (*ненакладення штрафу, неповідомлення, невручення, нерозподіл, неутримання*).

6. уникнення багатокomпонентних скорочень: *турбаза, річфлот, капбудівництво*. Щоб уникнути непорозуміння доречно вживати терміни без скорочень.

7. Відповідність нормам української мови:

➤ вилучення термінів, що за формою не є притаманними українській мові (як правило, внаслідок впливу російської). Наприклад, замість форм на **-уч, -юч** (*концентруючий*) вживаються слова на **-вальний** (*концентрувальна дія*).

➤ заміна безпідставно запозичених з російської мови термінів (*не передача, а передання; не правомочність, а правоможність; не безпорядки, а заворушення; не обнародування, а оприлюднення*), а також кальок, що мають ту саму природу (*не просування по службі, а службове просування; не тягнути за собою — а мати наслідком; не займати посаду, а обіймати посаду; не за свій рахунок, а власним коштом*).

➤ розпізнавати терміни-пароніми та терміни-синоніми, що, як свідчить практика, часто зумовлюють плутанину під час використання та тлумачення (*строк — термін; управління — керування; заступник — замісник; особа — особистість; сила — чинність — дія закону; набувати чинності — набирати чинності — вступати в дію; обіг — оборот; довіреність — доручення; відбування служби — несення служби*).

На особливості професійного юридичного мовлення впливає безпосередній зв'язок із законодавчим підстилем, у якому висуваються більш жорсткі, у порівнянні з адміністративно-канцелярським підстилем ОДС, вимоги до лексичного складу текстів.

Дотримуючись цих вимог, укладач тексту має чітко пов'язувати слово як з певною ситуацією об'єктивної дійсності, так і з термінологією конкретних законодавчих актів. А оскільки у функції юридичних термінів переважно використовуються слова, що водночас вживаються і в термінологічному (в межах підстилю) і в більш широкому загальномовному

значенні (в інших стилях або підстилях), їхні термінологічні властивості не завжди сприймаються на необхідному рівні вимог до форми та змісту слова в професійному юридичному мовленні.

Здебільшого, **труднощі слововживання в юридичному мовленні** пов'язані зі впливом екстралінгвістичних (позамовних) чинників: особливостями галузевих терміносистем правничої термінології, які перебувають у стані розвитку й удосконалення, та недостатньою гармонізованістю юридичної термінології в цілому, оскільки тексти, що її впроваджують або використовують, створюються в різні історичні періоди і несуть відбиток політичних, соціокультурних і мовних тенденцій, притаманних різним епохам розвитку права в Україні.

+++

Безперечно, професійне спілкування неможливе без використання термінів. Проте в мовленні фахівців, крім термінів, широко побутують і інші спеціальні одиниці — професіоналізми та номенклатурні назви.

Професіоналізми — це слова або вислови, притаманні мові людей певної професійної групи.

Суттєва різниця між термінами і професіоналізмами полягає в тому, що **терміни** — це офіційні наукові назви поняття, а **професіоналізми** виникають як розмовні, неофіційні заміники термінів (платіжка — платіжне доручення; вишка — вища математика, пара — дві академічні години). **Професіоналізми** на відміну від термінів, як правило, емоційно забарвлені, є переосмисленими словами загального вжитку. Вони можуть бути незрозумілі людям, які не належать до певної професії, пор.: бобик, бублик у мові водіїв.

Професіоналізми можуть використовуватися в неофіційному професійному спілкуванні, проте вони є ненормативними в професійних документах, текстах, в офіційному усному мовленні. Такі професіоналізми наявні в повсякденному мовленні працівників багатьох підприємств, відомств, установ та ін.

Доки вони вживаються лише в усному мовленні й не виходять за межі відомства — шкода від них невелика (псується лише мова тих людей, які вживають професіоналізми в усіх випадках життя, а не лише в окремих робочих ситуаціях). У практиці писемного спілкування в межах одного відомства вони теж зрозумілі, але небажані, бо через них діловий папір перетворюється з офіційного у напівофіційний (або й зовсім неофіційний), набуває рис приватної записки, а не документа.

Потрібно запам'ятати: якщо терміни — як правило, **абстрактні поняття** та лексичні **норми** наукового стилю літературної мови, то професіоналізми — це **конкретні поняття**, тому що детально диференціюють ті предмети, дії, якості, що безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії і **знаходяться за межами норми, уживаються вузьким колом фахівців** переважно в усному мовленні (висяк, підпадати під статтю, дослід, обладка, рихтувати закон, "наркотичне" законодавство, глухар, заява, працювати в кошик, хвіст (стеження), навести (вказати на об'єкт злочину), засвітитися (видати себе).

Професіоналізми утворюються різними шляхами:

➤ вживання загальноновживаного слова у специфічному значенні: удар — одиниця швидкості станка, укол — ін'єкція, пересадка — трансплантація;

➤ шляхом усічення основ слів: кібер (кібернетик), термояд (термоядерна реакція); скорочення слів: мехмат (механіко-математичний факультет), опер (оперуповноважений).

➤ шляхом метафоричного перенесення: дно — нижня частина виробу, машина — комп'ютер, човник — деталь швейної машинки, носик (чайника), липовий документ — підроблений документ

➤ шляхом префіксації і суфіксації: бюлетенити, відгул, доукомплектувати, документувати, дообладнання, недовнесок, залозунгувати, пливучість, бойовитість, маршрутизація;

➤ шляхом утворення словосполучень: проектувати з чистого місця, зробити в поточних метрах (проектувальники); підводити або знайомити рахунки, дебет кредит обганяє, липовий баланс, заморозити рахунки (бухгалтери).

Номенклатура (номінація, номен) — сукупність назв конкретних об'єктів певної галузі науки, техніки, мистецтва. Їх потрібно відрізнити від термінів, що позначають абстраговані наукові поняття. *Номен* — слова, що називають конкретні об'єкти, котрими займається та чи інша наука. Номенклатура може бути виражена будь-якими умовними позначеннями (буквами алфавіту, цифрами, словами).

Номенклатуру становлять іменники та словосполучення, які передають як систему назв об'єктів певної науки, так і сукупність назв одиничних об'єктів (наприклад, у географічній номенклатурі — Чорне море, Шацькі озера, річка Десна), видові назви (у ботанічній лексиці назви дерев: дуб, смерека, ялина). Існує номенклатура медична, мовознавча, хімічна, технічна, економічна (пор. термін - валюта і номенклатурні назви - долар, євро, крона, гривня).

У юридичних текстах теж широко використовується **номенклатура** — система специфічних назв конкретних правових об'єктів: державних і міжнародних органів, установ та організацій, посад, документів, державних нагород (*Апеляційна палата, Європейський суд з прав людини, Верховний комісар ООН з прав людини, Закон України "Про Національний банк України", Заслужений юрист України*).

Єдине призначення номенклатури — дати максимально зручні з практичного погляду засоби для позначення предметів, речей.

Мовленнєвому вияву точності сприяє стандартизованість, яка полягає в регулярному використанні у мові правника **стандартів** або **кліше**.

Кліше — це готовий мовний стандарт, який є необхідним елементом ділових паперів, наприклад: *беручи до уваги, на основі викладеного, подаю до вашого відома, розслідуванням встановлено, винність доведена, пред'явлено звинувачення, керуючись статтею, порушити кримінальну справу, за участю, згідно з вимогами статті, з дотриманням вимог*.

Ці мовні стандарти мають певне функціональне навантаження:

- економлять розумову енергію,
- сприяють швидкому й точному складанню документів,
- полегшують спілкування
- є нормативним явищем у діловому мовленні.

Кліше треба відрізнити від **мовних штампів**, які сприймаються як явище негативне й використання яких у мові, як правило, недоречне.

Розрізняють штампи кількох різновидів:

➤ **універсальні слова**, тобто такі, що мають невизначене узагальнення: *факт, питання, окремі, деякі, охопити* й т.д. Ними можна замінити будь-яке слово з конкретним значенням, якщо той, хто говорить, хоче висловити думки не конкретно, приблизно.

➤ **парні слова**, які звичайно вживаються в мовленні разом, хоч і не є фразеологічними зворотами, наприклад: *оплески обов'язково бурхливі, критика — різка, успіхи — великі, поширення — велике*.

Визначення в цих словосполученнях неповноцінні. Вони виражають думку шаблонно, позбавляють її індивідуальності.

Отже, кліше — це помічник для укладачів документів, а штамп — ворог і того, хто пише, і того, хто говорить.

Штампи в професійній мові правоохоронця найчастіше з'являються в результаті надлишкових словосполучень, які утворюються в мовленні через прагнення до уточнення будь-яких обставин: *кримінальна справа по обвинуваченню* (слово *по обвинуваченню* зайве, бо є слово *кримінальна*, після слова *справа* має бути прізвище обвинуваченого; *слідчий слідчого відділу* (слідчий РВВС чи прокуратури працює тільки в слідчому відділі, тому словосполучення *слідчого відділу* — зайве).

Неправильно з'єднані, бездумно вжиті слова виражають думку багатослівно й неточно. Правоохоронцеві слід використовувати слова та юридичні формулювання обдумані й економно, тим самим підвищувати дієвість і виховну роль процесуальних актів.

3.

Класифікація юридичних термінів

Термінологічний склад мови – це складне утворення, структура якої містить підсистеми, що виділяються за різними критеріями:

➤ **За вживанням у різних сферах спілкування:**

- **загальновживані** - це звичайні слова, які набули значного поширення, найменування предметів, якостей, ознак, дій, явищ, які однаково використовуються у побутовій мові, художній літературі, ділових документах, законодавстві. Такі терміни прості, доступні, зрозумілі. У законодавстві вони використовуються у загальноприйнятому значенні і ніякого спеціального змісту не мають (*офіцер, документ, справа, закон, правопорядок, юрист, охорона*). Вони не завжди зручні, часто багатозначні, допускають різні тлумачення, можуть застосовуватись то в одному, то в іншому значенні. Тому використання таких термінів доцільне, якщо не породжує ніяких сумнівів у певному контексті.

- **загальновживані, які мають спеціальне значення.** Більшість термінів, узятих із повсякденної мови, отримують у нормативному акті особливе, більш точне, спеціальне значення. Їх перевага порівняно із загальновживаними полягає у тому, що при максимальній стислості вони найтонше визначають потрібне поняття (*скарга, доказ, потерпілий, злочинність, акт, відповідальність, захист честі, хабар, бандитизм, грабіж, крадіжка, шахрайство, хуліганство, халатність*). Подібних термінів у нормативних актах багато. Важливо, щоб спеціальне значення загальновживаного терміна було очевидним. Таким термінам у законодавстві даються визначення. Якщо цього немає, значення терміна визначається, виходячи із загального контексту. При першому використанні термінів зі спеціальним значенням треба давати до нього відповідні нормативні роз'яснення.

- **спеціально-технічні** – терміни, що використовуються у тому значенні, яке закріплене за ними у відповідній галузі науки (*депозит, комп'ютер, фонограма, безробітний, страйк*).

- **спеціально-юридичні** терміни, як *правило, лаконічно й відносно точно визначають поняття, яке застосовується в юриспруденції* (*судимість, підсудний, потерпілий, свідок, позивач, дізнання, слідчий*). В юридичній термінології багато таких спеціальних термінів, значення яких не завжди можна пояснити з позиції лінгвістики. Застосовуються вони для позначення певних понять і тільки в юриспруденції.

➤ **За внутрішньою структурою (структурним типом):**

1. **однокомпонентні**

2. **двокомпонентні, утворені за моделями:**

а) «прикметник + іменник» (*безапеляційний вирок, очна ставка, кримінальний позов, умисне вбивство, дитяча злочинність, тяжкі злочини, правоохоронні дії, неповнолітній злочинець*),

б) «іменник + іменник» (*злочинність неповнолітніх, слід пограбування, вирок суду, санкція прокурора, сліди злочину, суб'єкти правовідносин*),

в) «іменник + іменниково-прийменникова конструкція» (*тримання під вартою, вбивство на замовлення, недонесення про злочин*),

г) дієслово + іменник (*порушити справу, відбувати покарання, повідомити суд*).

3. **трикомпонентні, утворені за моделями:**

а) «прикметник + прикметник + іменник» (*загальнодержавне адвокатське об'єднання, загальний трудовий стаж, тяжке тілесне ушкодження*),

б) «іменник + прикметник + іменник» (*суд присяжних засідателів, притягнення до кримінальної відповідальності*)

в) «прикметник + іменник + іменник» (*спільна власність подружжя, законодавчі норми права, суб'єктивна сторона злочину*),

г) «іменник + іменник + іменник» (*огляд місця подій, право власності громадян, оскарження рішення суду*),

д) «прислівник + прикметник + іменник» (*особливо небезпечний злочин, особливо злісне хуліганство*).

4. полікомпонентні (правове регулювання ринку цінних паперів, матеріальна відповідальність членів колективного сільськогосподарського підприємства, громадяни, що мають обмежену відповідальність).

➤ **За семантикою:**

- однозначні

- багатозначні (конституція, право (4), вина, суд (3)).

➤ **За генетикою:**

- слова літературної мови (закон, злочин, держава, право)

- діалектизми (тягар, ввірений, карати)

- запозичення з інших мов разом з реаліями і поняттями, що вони позначають (штурм, батальйон - з німецької і французької; адвокат, акт, інавгурація, конституція, політика, юстиція - латинські та грецькі запозичення).

- результат перекладацької діяльності а) у результаті перекладу відповідних іншомовних термінів: народовладдя – демократія, міжнародний - інтернаціональний, б) шляхом транслітерації (буквений спосіб відтворення слів, написаних за допомогою однієї алфавітної системи, засобами іншої алфавітної системи): аудит

4.

На сьогодні в українській мові сформувалося декілька основних **способів творення юридичних термінів**.

Похідні терміни від власне українських та запозичених слів утворюються за допомогою **способів словотворення**, які сформувалися в сучасній українській літературній мові:

1. ПРЕФІКСАЛЬНОГО (передоручення, зареєструвати). Найпоширенішими словотвірними **префіксами** в юридичній терміносистемі української мови є: від-, пре-, при-, пере-, ви-, до-, за-, на-, об, роз- .

2. СУФІКСАЛЬНОГО (хабарник, позивач, шлюбний).

Серед найпоширеніших суфіксів у сфері творення юридичних термінів:

а) іменниковий суфікс **-ник** зі значенням особи чоловічого роду і жіночий відповідник **-ниця-я**;

б) іменниковий суфікс **-тв-о** зі збірним значенням;

в) віддієслівно-іменникові суфікси **-анн-я (-яин-я), -енн-я, -інн-я** зі значенням дії, стану, процесу;

г) іменниковий суфікс **-тель** зі значенням особи;

г) іменниковий суфікс **-ість** із абстрактним значенням (**правоможність**);

д) суфікс **-ин-а** зі значенням одиницності;

е) дієслівні суфікси **-ота-ти, -оті-ти, -ну-ти** зі значенням дії: **робити, чинити, давати, губити**.

3. ПРЕФІКСАЛЬНО-СУФІКСАЛЬНОГО (безземелля, безпартійний),

4. БЕЗАФІКСНОГО (розшук, доказ),

5. ОСНОВОСКЛАДАННЯ (волевиявлення, лісоохоронний, злочинець, очевидець, наймодавець, кінологія, автобіографія),

6. СКОРОЧЕННЯ СЛІВ

- Ініціальні аббревіатури (КК, ЦК, ЦПК)

- Усічено-словесні утвореннями (мішані): (Держстандарт, Київміськрада)

7. СИНТАКСИЧНИЙ Складені терміни становлять значну кількість сучасної юридичної термінології. Під термінологічним словосполученням розуміють багатокомпонентну семантичну конструкцію, співвідносну з науковим поняттям. Продуктивність синтаксичного способу терміноутворення зумовлена як лексичною природою терміна, так і його функціональним призначенням.

Серед складених юридичних термінів за морфологічною будовою виділено такі структурні типи:

1. Субстантивні (іменник у головній ролі):

- а) іменник + іменник: *слухання справи*;
 - б) іменник + прикметник: *бюджетна дотація*;
 - в) іменник + числівник: *четверта влада*;
 - г) іменник + прийменник: *угода про працю*.
2. Ад'єктивні (прикметник або прийменник у головній ролі):
- а) прикметник + іменник: *небезпечні наслідки*;
 - б) прикметник + прийменник: *відповідальний за шкоду*.
3. Дієслівні (головний компонент – дієслово):
- а) дієслово + іменник: *внести проект*;
 - б) дієслово + прийменник: *взяти в кредит*.

Однак, крім екстралінгвістичних чинників, на формування юридичної лексики впливають і **проблеми суто мовного характеру**, розв'язання яких залежить від загального рівня мовних знань, вмінь і навичок користувачів. Серед них важливе місце посідає проблема **доцільного вибору форми слова під час слововживання**.

